

ОМИЛҲОИ АСОСИИ ТАЪСИРРАСОН БА НАРХИ МАҲСУЛОТИ КИШОВАРЗӢ
Файзуллоева К.Н.-н.и.и., ходими пешбари илмии Институти иқтисодӣ ва тикшироварзии АИКТ

Калимаҳои асосӣ: омил, нарх, маҳсулоти кишоварзӣ, шароити иқлимӣ, офатҳои табиӣ, истеҳсолоти мавсимӣ.

Нарх яке аз категорияҳои иқтисодии нисбатан муҳим ба шумор рафта, дар ҳалли масъалаҳои асосии хоҷагидорӣ пеш аз ҳама, барои баланд бардоштани сатҳи сифати маҳсулоти кишоварзӣ бо роҳи ҳавасманд намудани корхонаҳои кишоварзӣ, нақши аввалиндараҷа мебозад[1]. Илова бар ин, ҳамзамон, рушди фаъолияти корхонаҳои кишоварзӣ воситаи асосии инкишофи бозори озуқаворӣ маҳсуб меёбад, ки ташаккули муносибатҳои хариду фурӯши маҳсулоти озуқа байни истеҳсолкунандагону истеъмолкунандагон ва нархи маҳсулот аз он вобаста аст.

Одатан нархи маҳсулоти кишоварзӣ аз шароити гуногун, ки ба он бевосита таъсир мерасонад, вобаста аст. Аммо баъзан омилҳои ба вучуд меоянд, ки онҳо на аз шароити табиӣ ва бастаанд ва на аз фаъолияти корхонаҳои кишоварзӣ. Инчунин онҳо ба фаъолияти корхонаҳо новобаста аз шакли моликият ва мансубият ба ин ё он соҳа таъсир мерасонанд, ки ниҳоят ба болоравии нархи маҳсулоти кишоварзӣ боис мегарданд. Ба ин омил маҳз бемории कोरोनाвируси COVID - 19 мисол шуда метавонад, ки имрӯз аксари кишварҳоро фаро гирифтааст.

Чуноне, ки маълум аст, баъзе маҳсулоти асосии озуқаворӣ дар чумхурӣ қисман аз ҳисоби воридот таъмин карда мешаванд (масалан гандум барои истеҳсоли орд ва картошка). Дар шароити ба амалномада имрӯзҳо воридоти тамоми молу маҳсулот ба чумхурӣ коҳиш ёфтааст, ки ин сабаби дучанд боло рафтани нархи маҳсулоти зикршуда гардидааст (ҷадвал) Ҷадвал.-Нархи миёнаи маҳсулоти асосии озуқаворӣ дар бозорҳои шаҳри Душанбе дар семоҳаи аввали солҳои 2019–2020, ба ҳисоби миёна

сомонӣ, килограмм, литр, дона

Номгӯи маҳсулот	Солҳо		Фарқият бо%
	2019	2020	
Орд (навъи I-ум)	3,55	4,50	126,8
Картошка	2,40	5,20	216,7
Бехпиёз	1,80	4,20	233,3
Сабзӣ	2,40	1,60	66,7
Помидор	18,00	14,70	81,7
Бодиринг	6,50	9,30	143,1
Себ	12,10	14,70	163,3
Биринҷ	12,70	13,40	105,5
Равғани доғкардашудаи пахта	12,40	12,60	101,6
Гӯшти гов	40,00	49,30	123,3
Гӯшти гӯсфанд	40,00	51,30	128,3
Шир	4,00	4,50	112,5
Тухм (барои 10 дона)	8,20	7,50	91,5

*)-Ҷадвал дар асоси таҳлили нархи ҷорӣ бозорҳои шаҳри Душанбе таърихи 13.04.2020 с. дар савдои чакана ҳисоб карда шудааст.

Аз маълумоти ҷадвал бармеояд, ки нархи миёнаи маҳсулоти асосии озуқаворӣ дар бозорҳои шаҳри Душанбе дар моҳи апрели солҳои 2019 – 2020 куллан тафовут дорад. Дар ҷадвал номгӯи сенздаҳ маҳсулоти асосии озуқаворӣ таҳлил шудааст, ки аз ин номгӯи нархи даҳ маҳсулот дар давраи таҳлилӣ баланд гардидааст. Маҳсусан нархи орд қариб – 27 фоиз, картошка – 2,2 маротиба, бехпиёз – 2,3 маротиба ва нархи дигар маҳсулотҳо аз ин камтар зиёд шудааст.

Шароити истеҳсолот, ки ба он пеш аз ҳама, шароити табиӣ ва иқлимӣ, техникаю технологӣ, иҷтимоию сиёсӣ, инчунин дастгирии давлатии истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, низоми танзими нархҳо барои маҳсулоти кишоварзӣ, ҳавасмандгардонии истеҳсолкунандагон, инфрасохтори рушд ёфтаи деҳот ва ғайра мансуб мебошанд, ба нархи маҳсулоти кишоварзӣ ҳамчун омил таъсири назаррас мерасонанд. Вале омилҳои, ки ба болоравии нарх боис мегарданд, сол то сол бештар ва мураккаб шуда истодаанд. Масалан:

❖ Шароити иқлимӣ – омилест, ки ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ ва пешниҳоди маҳсулот ба бозор аз он вобастагии калон дорад. Тағйирёбии ин омил метавонад сабаби ноустувории бозор гардад. Шароити мусоиди обу ҳаво, ҳосилнокии баланди зироатҳои кишоварзӣ, инчунин пешниҳод ва нархи маҳсулотро муайян мекунад. Аз рӯйи нишондиҳандаи фоизи намӣ, ҳарорати ҳаво ҳангоми афзоиши зироат, давомнокии фасли гармо, шароити сабзиши зироат дар манотиқи гуногуни чумхурӣ, тағйирёбии пешниҳоди маҳсулот ба бозор, инчунин тағйирёбии нархҳо дар бозори истеъмолӣ пешгӯӣ кардан мумкин аст. Илова бар ин, ҳангоми фаро расидани фасли сармо, ки боду ҳаво вазнинтар мегардад, бориши барф метавонад роҳро бандад ва расонидани маҳсулотро ба бозор мушкил намояд, ки

ин ба сатҳи нарх бевосита таъсири худро мерасонад. Дар маҷмӯъ кам ворид шудани маҳсулот ба бозор сабаби болоравии нарх мегардад;

❖ Офатҳои табиӣ (*боришоти ғайриҷашишдошт, обхезӣ, хушкӣ, сармо, бемориҳои ҳайвонот*). Масалан, соли 2015 ва баҳори соли 2019 бориши зиёди борон дар мавсими гулкунии зардолу ва гелос, инчунин бориши жола пеш аз пухтани онҳо ба ҳаҷми истехсоли зардолу ва гелос таъсир расонид ва сатҳи афзоиши нархи онҳоро дар бозор баланд намуд. Ё ин, ки боришоти аз ҳад зиёди соли 2018 сатҳи дарёи Сирро баланд сохта, майдонҳои зиёде, ки дар онҳо шолӣ кишт шуда буд, зери об монда, сабаби кам шудани истехсолишолӣ гардид. Инчунин аз сабаби баланд шудани ҳарорати ҳаво, тобистони солҳои 2017, 2018 ва 2019 ба хушкшавии зироатҳои полезӣ ва кам шудани ҳаҷми истехсоли харбуза ва тарбуз сабаб гардид, ки дар натиҷа талабот ба ин маҳсулотҳо зиёд гашта, сатҳи нархҳо дар бозор думаротиба афзоиш ёфт. Маҳсусан, тобистони соли гузашта нархи як дона тарбузи ҳаҷмаш миёна ба 30 сомонӣ ва харбуза ба 50 сомонӣ баробар буд[2]. Мисоли дигар, соли 2014 аз сабаби хушк омадани ҳаво ҳӯроки табиӣ чорво кам гардида, чорводорон маҷбур шуданд, ки саршумори чорворо кам кунанд ва ин боиси пайдошавии гӯшти барзиёд, инчунин нархи паст дар муддати кӯтоҳ (*яъне, танҳо моҳҳои феврал ва март*) гардад, вале давраҳои минбаъда аз сабаби кам шудани шумораи чорво, ҳаҷми истехсоли маҳсулоти чорво кам гашта, нарх нисбатан афзоиш ёфт ва ҳоло ҳамин раванди домадорад. Илова бар ин, барфи ғайриҷашишдошт, ки аввали моҳи апрели соли чорӣ борида буд, ба ҳосили боғҳои донақдор (зардолу, гелос ва олу), тоқзорҳо, чормағзиҳо ва дигар меваҷот, ки пурра гул карда буданд, инчунин зироатҳои ғалладонагии минтақаҳои гарми ҷумҳурӣ, ки қисми зиёди онҳо сар кашида буданд, зарари ҷиддӣ расонид. Таҳлили таҷрибаҳои бисёрсола нишон медиҳанд, ки таъсири офати зикршуда ба боло рафтани нархи маҳсулоти кишоварзӣ дар охири соли 2020 инъикос меёбад;

❖ Вазъи захираи маҳсулоти кишоварзӣ. Ҳаҷми захираи ғалладонагӣҳо, хусусан гандум ва дигар маҳсулотҳои зарурӣ дар охири мавсими фуруш ба устуворӣ ва ноустувории нархҳо дар давраи наздик ёдур таъсир мерасонанд. Мавҷудияти захираи зиёди маҳсулоти кишоварзӣ дар оянда эҳтимоли пешниҳоди маҳсулотро ба бозор афзоиш дода, ба фуруши онҳо бо нархҳои нисбатан паст мусоидат мекунад. Вале кам будани захираҳо пешниҳоди маҳсулотро маҳдуд намуда, метавонад боиси баланд шудани нарх гардад. Масалан, дар Тоҷикистон аз сабаби зиёд будани талабот ба нон ва маҳсулоти нонӣ ва кам будани захираи гандум, нархи як ҳалта орд дар моҳи июни соли 2020 ба 260 – 265 сомонӣ баробар гардидааст, ки мисоли оддии ин омил шуда метавонад;

❖ Мавсими истехсолот, ки ба нархи бозори нақд таъсир мерасонад. Масалан, чамъоварии ҳосил ба пастшавии нархҳо дар охири соли чорӣ ва аввали соли оянда мусоидат мекунад, вале давраҳои дигари сол нархҳо нисбатан тағйир меёбанд. Ҳамзамон, ворид намудани технологияҳои нав ба истехсол ва нигоҳдории маҳсулот таъсири ин омилро баробар мекунад. Ҳамин тариқ, истифодаи васеи гармхонаҳо барои парвариши сабзавот ва сардхонаҳо барои нигоҳ доштани меваю сабзавот имкон медиҳад, ки аҳоли тамоми сол бо маҳсулот таъмин бошанд;

❖ Сиёсати савдои маҳсулоти кишоварзӣ. Умуман сиёсати савдои маҳсулоти озуқаворӣ ҳамеша зери назорат қарор дорад ва аз ҷониби ҳукумат ба қадри имкон танзим карда мешавад, ки бо ин роҳ ба сатҳи нархҳо мустақиман ва ғайримустақим таъсир мерасонад. Шаклҳои гуногуни танзими бозорҳои алоҳидаи маҳсулоти кишоварзӣ дар сатҳи миллӣ низ истифода мешаванд. Инчунин бо роҳи бастанӣ созишномаҳои байналмилалӣ, ҷиҳати таъмини маҳсулоти ниёзи аввалия танзими нарх пешбинӣ карда мешавад. Аммо зиёд будани шумораи миёнаравон дар бозор, ки ҳар қадами онҳо ба нархи истеъмоли маблағи дигарро изофа мекунанд, сабаби ноустуворӣ ва нобаробарии нарх мегарданд;

❖ Афзоиши шумораи аҳоли. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи аҳоли бо суръати баланд афзоиш ёфта, ба ҳисоби миёна он ҳар 5 сол қариб 1 млн. нафар зиёд мегардад. Инчунин дар 28 соли соҳибистиқлоли шумораи аҳолии кишвар қариб як маротиба афзоиш ёфтааст[3]. Вале афзоиши маҳсулоти кишоварзӣ, ки ниёзи ҳамарӯза доранд, нисбат ба афзоиши табиӣ шумораи аҳоли хеле паст аст. Аз ин сабаб, нархи маҳсулоти озуқаворӣ дар ҷумҳурӣ мунтазам ба баландшавӣ майл намуда истодааст;

❖ Омилҳои дигаре, ки дар дурнамои дарозмуддат ва кӯтоҳмуддат ба талабот ва нархҳо таъсир мерасонанд, метавонанд паст будани сатҳи техникаи технологияи истехсолоти кишоварзӣ, давра ба давра боло рафтани қурби асъори ҷаҳонӣ, афзоиш ёфтани меъёрҳои фозӣ, баланд шудани арзиши харочоти нақлиётӣ ва ғайра бошанд.

❖ Ҳамин тариқ, ҷиҳати пешгирӣ ва баргараф намудани омилҳои зикршуда, таҷрибаҳои ҷораниҳои ҳифзи боғу тоқзор ва зироатҳои кишоварзӣ, аз қабилӣ барқарорсозии стансияҳои мубориза бар зидди жола ва фаъл гардонидани фаъолияти онҳо, омодагӣ ба пешгирии офатҳои табиӣ, зиёд намудани иқтисодии ғунҷоиши объектҳои захирақунандаи маҳсулоти зарурии озуқаворӣ, зиёд намудани масоҳати гармхонаҳо, ки бехатарии парвариши зироат дар онҳо таъмин аст, устувор гардонидани сиёсати савдо ва кам намудани миёнаравон дар бозори озуқаворӣ, танзими шиддати афзоиши аҳоли, баланд бардоштани сатҳи техникаи технологияи корхонаҳои кишоварзӣ, чорӣ намудани қарзҳои имтиёзнок ва кам кардани меъёрҳои фозӣ, риоя ва пурзӯр намудани талаботи агротехникӣ ва ғайра зарур мебошанд.

Адабиёт

1. Лушин С.И., Кокорьев М.В., Наумов В.В., Слепов В.А., Грушецкий Л.А. Плановое ценообразование.-М.: Высшая школа, 1986.-С. 5, 7.
2. Таҳқиқоти муаллиф аз рӯйи нархҳои ҷорӣ маҳсулоти кишоварзӣ дар моҳҳои июн – августи соли 2019.
3. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шумораи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳолати 1 январисоли 2019.-С.6-9.
4. Пириев Дж.С. Аҳамияти танзими давлатии нархи маҳсулотҳои кишоварзӣ дар таъмини амнияти

озуқаворӣ. Маводҳои мизи мудаввр «Таҳлили ҳолати бозори маҳсулотҳои кишоварзӣ дар таъмини амнияти озуқаворӣ дар шароити муносибатҳои нави иқтисодӣ»- Душанбе, 2017.- С.9-16.

АННОТАЦИЯ

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ЦЕНУ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

В данной статье рассматриваются основные факторы, влияющие на цены сельскохозяйственной продукции. Выявлены следующие факторы, влияющие на цены сельскохозяйственной продукции: климатические условия, стихийные бедствия, состояние запасов сельскохозяйственной продукции, сезонность производства, торговая политика, рост населения, низкий технический и технологический уровень сельскохозяйственного производства, периодичность, рост мирового валютного курса, повышение процентных ставок, увеличение стоимости перевозок и др. Также предложены конкретные рекомендации, чтобы избежать эти факторов.

Ключевые слова: факторы, цена, сельскохозяйственная продукция, климатические условия, стихийные бедствия, сезонность производства.

ANNOTATION

MAIN FACTORS INFLUENCING THE PRICE OF AGRICULTURAL PRODUCTS

In this article discusses the main factors affecting the prices of agricultural products. The following factors were identified that affect the prices of agricultural products: climatic conditions, natural disasters, the state of stocks of agricultural products, seasonality of production, trade policy, population growth, low technical and technological level of agricultural production, frequency. growth of the world exchange rate, increase if interest rates, increase if transportation costs, etc. Specific recommendations are also proposed to avoid these factors.

Keywords: factors, prices, agricultural products, climatic conditions, seasonality of production.